

Billed og begrep

Når vi ser tilbake på vårt eget liv, stiger det frem for oss i bilder. Vi ser oss selv i landskaper og i situasjoner sammen med andre mennesker. Vi ser oss i pinlige knutepunkter og i opploftende hoytid, i langsommelig slit og i befriende jubel. Overalt er det bilder i skiftende stemninger. Ta bort stemningen, og bildet er ikke mer det samme. Det ville omtrent svare til et sort-hvitt-fotografi av et farverikt maleri. Man kan bruke det som erindringsmerke, og det fremkaller i beste fall ønsket om å få se det virkelige bilde, den levende stemningsfylte situasjon.

Men forstår vi vårt eget liv, hvis vi blir stående ved å se det for oss i farverige, stemningsmettede bilder? Det gjør vi i allfall til å begynne med ganske sikkert ikke.

Vil vi få mer tak i oss selv, kan vi ikke bli stående ved alle disse stemningsbilder slik som de umiddelbart viser seg for vår erindring. Spor vi inntrengende nok overfor hver enkelt situasjon, hva det vesentlige er, oppdager vi snart at hvert eneste erindringsbilde til å begynne med er urent, en blanding av en vesentlig kjerne og helt uvedkommende momenter som tildekker saken. Der kan være rent personlige grunner til denne forfalskning av erindringsbildene.

Den skarpe livsiakttager Friedrich Nietzsche formulerte det slik: "Min erindring sier meg at jeg har gjort det. Min stolthet sier meg at jeg ikke kan ha gjort det. Langsomt seirer stoltheten. Jeg husker nu tydelig at jeg ikke gjorde det."

Men erindringsbildene er slett ikke bare forvansket og forfalsket til det uigenkjennelige på grunn av personlige sjeleforhold.

I meget større grad blir erindringsbildene forfalsket på grunn av slovheter, dorsk uoppmerksomhet og av hele sivilisasjonens monotone, grå vanegjengeri som trenger hele den dramatiske levende virkelighet i hver eneste livssituasjon dypt ned i det underbevisste.

Hvis man vil trenge frem til det sanne bilde av sitt eget liv, er det derfor helt utilstrekkelig bare å korrigere erindringsbildene ut fra skjemaet riktig - galt. - Dette kan i høyden være et nødvendig innledende opprydningsarbeid. Mange vesentlige sider, ja sannsynligvis det mest vesentlige kan foreløpig være tildekket og må finnes ved at man energisk arbeider det frem i bevisstheten. - Hva er det som så viser seg? Er det et begrep? Et begrep som kan defineres i få setninger? Det er mulig at skarpe, klart formulerte begreper kan være nyttige til å orientere seg i den brogete mangfoldighet av erindringsbilder. Men livets kjerne lar seg ikke redusere til et begrep som kan defineres og skrives opp. Det som arbeides frem, er rensede bilder hvor det uvesentlige og fremmede sjaltes ut og hvor situasjonens kjerne kommer klart frem. Man kunne si det slik at bildet blir gjennomskiktig i hele sin struktur uten å miste sin livsfylde. I virkeligheten er dette også identisk med begrepets kjerne, det som lever i tenkningen, idet man arbeider seg frem til klarhet. Men det lar seg ikke holde fast i en bestemt avgrenset definisjon. Prover man det, merker man straks at definisjonen ikke er tilstrekkelig noyaktig definert. Man må definere videre. Og slik ad infinitum. - Saken pulveriseres og man sitter igjen med noen istykkerlåtte rester, - et istykkerlått sneglehusskall, mens den levende snegl er borte, - for å bruke et bilde.

"For å bruke et bilde", kunne man egentlig si for hver eneste setning, for hvert eneste ord man sier. Sproget er selv fullt av bilder. Det lever av billedenes kraft. Årtuseners billedopplevelser ligger skjult i ordenes lyder, i ordenes former og i ordenes samspill. "Sterk som en bjorn". - Det er jo helt feilaktig. Han er ikke like sterk som en bjorn. og allikevel gir nettopp dette ordbilleduttrykk sakens kjerne: inntrykket av den solide og overveldende styrke.

"Det gikk over stokk og sten". Hvorfor ikke like godt over jord, lyng, mose, rotter etc. ? Bildet sikter i det hele tatt ikke på en fullstendig og utvendig oppramsning. Det sikter på å gi det vesentlige ved en antydning. Og ved ordbilledets levende kraft kommer det frem. Vi horer formelig hvorledes det smeller i stokk og sten, der han iler fremover. Nettopp dette at det sterke, struttende inntrykk av lyden st gjentas i en alliterasjon, forsterker ordbilledet.

Eller ordene får sin betydning ved en bestemt sammenheng: Kniven har et stort og et lite "blad", selv om disse "blader" ikke er grønne og levende.

Eller ordet har i seg et bilde som for lenge siden har mistet sin realitet, og ordet lever videre med en ny betydning: Et "elendig" menneske var opprinnelig et menneske som ikke fikk være i sitt "land". Og et slikt menneske trenger jo nu slett ikke være "elendig".

Jo mer vi undersøker sproget, jo mer finner vi, at det kryr av bilder i hver eneste setning og i hvert eneste ord. Men til daglig er alt dette redusert til nyttige formål. Hver setning har i beste fall en rasjonell mening. Men disse helt abstrakte, bleke, presise og nyttige tanker ville vi ikke være i stand til å ha uten årtuseners bil-

ledsprog, årtuseneres billedliv i menneskenes forestillinger.

Hva er det som skjer når et bilde dannes? Det er en levende helhet, en sluttet opplevelse som trer frem. Det kan forvandle seg, vokse og forsvinne. Men det kan ikke parteres og analyseres uten at det mister sitt liv, visner, blekner og dor.

Dette er nettopp noe av det som har skjedd i den historiske utvikling, idet tankene kommer til syne ut fra billedenes brogete liv.

I århundredene like for glanstiden i det gamle Hellas foregår menneskenes oppfattelse av verden i store, mytiske bilder. Det er bilder som like meget blir oppfattet som naturvirkelighet og som indre sjelelig virkelighet. Så lenge menneskene har en helt ut fulltonende, saftig, farverik billedopplevelse av verden, er der ikke noe skarpt skille mellom "ytre" natur og "indre" sjelelig-åndelig opplevelse. Det blir oppfattet som to sider av samme sak. Og det viktigste er at det er overmenneskelige vesener som er virkeligheten i disse bilder: for eksempel Zeus. Det er han som lar hele luftrommet stråle frem i dagslysets klarhet, det er han som virker i lynet, det er han som forgyller skyene, - og det er like meget han som lar sjelestemningene opplyses av tankens klarhet. - Neste trinn er så at Zeus er et "prinsipp", en virksomhet i luftrommet, - ved siden av andre prinsipper, virksomheter som for eksempel Poseidon i vannets bolger, hav og elver, damp og tåke, - eller for eksempel Chronos-prinsippet i flammen, varmen, ilden og den altfortærende "tid". - og så er der bare et skritt tilbake til begrepene "luft", "vann", "varme" etc.

Idet bildene avblekes og gjøres almengyldige, blir de til begreper. Det er filosofiens fodselsstund. - Billedenes overdådige, frodige liv går tapt. Hva er det som vinnes? Det er en skjerpet klarhet, og samtidig våkner det enkelte menneske til en forsterket bevissthet om seg selv. Individualisme er uadskillelig knyttet til begrepene, filosofiens fødsel. - Men dermed går veien rett frem til en ny prøvelse, en ny farefull situasjon: Det "indre" blir gradvis mer og mer spaltet fra det "ytre". Jo skarpere abstraksjonen i begrepene gjennomføres, jo sterkere blir bevisstheten om det egne "jeg". Jo sterkere blir også naturen objektivert, fremmed og opplevet som noe dødt. - Det blir utgangsstillingen i en ny prøvelse som er et kjerneproblem i vår egen nyeste tid.

Den samme utvikling fra billed til begrep kan vi på mange måter følge i det enkelte menneskes livslop fra barn til voksen.

Hvis man forteller noe til barn og å uttrykker seg i abstrakte, rasjonelle, voksne begreper, står det i den mest skurrende kontrast til barnets myke, blodfulle liv. Som regel går det da også hus forbi. Eller også forstreker barnet seg i sin beundring for den voksne og gir et lite, veslevoksant speilbilde av noe som det egentlig slett ikke kan forbinde seg med. Men forteller man barnet noe slik at bilde følger bilde i en sammenhengende bevegelse "vev", er det straks helt med i saken, oynene lyser, og det trives og "forstår" det aldeles utmerket godt.

I løpet av oppveksten blir barnet nødvendigvis fort til det punkt hvor de abstrakte begreper kommer frem. Man kan ikke bli riktig voksen i den moderne siviliserte verden uten dette. Man trenger det som et grunnlag til å kunne bevege seg fritt i tilstrekkelig klarhet og med tilstrekkelig sterk bevissthet om seg selv som enkeltmenneske, som "jeg" - Men uendelig stor betydning har det hvorledes denne utvikling kan finne sted. Og uendelig meget har det å si hvorledes barndommens ureflekterte bildevne lever videre i forvandet form. - I all tenkning virker den billedformende evne. Uten bildevnens helhetsskapende kraft ville vi ikke se noen samlet helhet. Strengt tatt er det ikke mulig å gripe noesomhelst innhold i tenkningen uten denne evne. Man kan drive den motsatte tendens, den analyserende virksomhet meget langt. Man kan hakke alt opp i mer og mer avgrensede spesialbetydninger. Man kan etter ønske alltid fortsette med ytterligere presiserende avgrensninger, og ustanselig spørre videre hva der egentlig menes med det og det ord eller uttrykk. - Nettopp når man driver denne analyserende tendens til sin ytterste ensidighet, kommer betydningen av den billedskapende evne i tenkningen tydelig frem. Driver man kun analyse, pulveriseres alt, og man har nærmere sett ikke noe å analysere engang. Analysen kan bare drives ved bildevnens nåde. Analysen må først få servert noe den selv ikke kan få frem, og kan så gå igang med sin disseksjon. Hvem er det som driver disseksjonen? Det er selvfølgelig jeg selv som derved hevder meg selv og forsterker min selvbevissthet, ved å hakke opp og "beherske" det fremmede, mektige, som ikke helt ut er mitt eget i billedenes verden.

I de to siste århundrer er denne oppdelingstendens drevet så langt at der har meldt seg et tydelig voksende behov for den motsatte side, bildevnen.

Men så lett går ikke utviklingen for seg at der automatisk foregår en kompensasjon som fører til en sunn harmoni.

Hvis man ikke oppdager seg selv i den analyserende opphakkningstendens og bare lar seg drive med sivilisasjonsmalstrommen, melder nok den motsatte ytterlighet seg med full sikkerhet og styrke, men den kommer da i en karikatur, i en umenneskelig, disharmonisk form som igjen driver den annen ytterlighet til et nytt høydepunkt.

Der er mange former for de karikaturer som viser seg i vår tid i det vakuum av billedskapende virksomhet og i det nødvendige behov for mer billedopplevelse som derved er oppstått.

Hvilket begjær etter bilder, etter bevegelige bilder, etter billedopplevelser ligger ikke bak filmens og televisjonens hurtige utbredelse. Men det er nettopp ikke den egne billedskapende evne som her vekkes. Det er en malstrom man kaster seg ut i fordi man ikke finner den billedskapende kilde i sitt eget indre. Det er et kjempesurrogat. Vi ser da helt bort fra den store prosent av mindreverdige innhold som formidles i film og televisjon. Det gjelder selve prinsippet og fremforalt den helt uhemmete masseanvendelse av det.

Eller legg merke til den rent "magnetiske" tiltrekningskraft der er i tegneserier, særlig hvis der er et minimum av ledsagende tekst. Både ved film, televisjon og tegneserier tilfredsstilles billedbegjæret ved surrogater som tydelig kan gjøre mennesket mer passivt i sitt indre enn det var for, mindre egnet til å vekke og styrke den egne evne til å se og oppleve livet og verden, seg selv og andre mennesker i en levende billedsammenheng.

Der er også en annen karikatur av menneskets billedevner som i de siste årtier er blitt mer og mer tydelig. - Det er alle de tilfelle hvor der stiger opp bilder fra det underbevisste med en egen magisk suggererende virkning. Disse bilder kan stige ut av det vanlige drommelivs kaotiske bilder og begynne å virke bestemmende inn i handlingslivet om dagen. I sin ugjennomskuede egenart virker de som en fremmed besettende makt i forhold til menneskets våkne, reflekterende jegbevissthet. - Her blir også menneskets rolige, frie dommekraft utsjaltet. Der er bestemte ting som "skal" utfores. Disse besettende bilder virker befalende.

Nettopp i vår tid hvor det analyserende, pulveriserende intellekt har nådd et høydepunkt av virksomhet, blir menneskene, både utenfra og innenfra angrepet av en stormflod av bilder som ikke oker deres egen billedskapende evne.

Her er det kampen om mennesket foregår. Skal det lykkes å våkne til frihet slik at begrepstenkningens klare, gjennomsluttede struktur kan forenes med billedenes fyldige liv?

I hvert eneste sanseintrykk, i alle farver og toner moter vi noe "fremmed", som vi vil forbinde oss med. - Som regel rutsjer vi videre uten å gi oss tid til virkelig å "mote" dette fremmede. Som regel gir vi oss ikke tid til å la "billedet" vokse frem i et aktivt måte med sanseintrykkene. - Det samme er som oftest tilfelle overfor andre mennesker. - Vi synes vi kjenner dem ut og inn fra for, eller også synes vi at vi ikke har noe med dem å gjøre. Vi iler videre, og der finner ikke sted noe mote. Kanskje kjenner vi dem allikevel slett ikke så godt, selv om vi har sett dem tusen ganger for. Kanskje har vi allikevel noe med dem å gjøre, selv om de ikke hører til våre nærmeste sirkler? Det som kreves er svært meget, det er et stykke selvovervinnelse å ha tilstrekkelig hengivenhet, oppmerksomhet, ærbodighet overfor det man moter. - Hvorledes er det mulig å leve seg inn i en annens måte å oppleve verden? Kan det skje uten ved billedenes hjelp?

Vi vil nu ta et eksempel som kan tjene til å belyse disse forhold i flere retninger. Det er et eksempel som først kan se ut som en fjern kuriositet, men som kan vise seg å være nærmere enn man tror.

På sine ekspedisjoner gjennom Afrikas urskoger samlet ofte Stanley sine mørke ledsagere rundt bålet og fikk dem til å fortelle sine egne beretninger. Den følgende beretning om menneskenes skapelse ble fortalt av Matageza, en innfodt av Basoko-stammen som bodde ved Aruwimi-floden der hvor denne flyter inn i Kongo-floden. Han måtte overtale en lang stund for han endelig fortalte historien. Vi gjengir her bare en del av den i en litt forkortet form:

"I gammel, gammel tid var hele dette land og hele jorden dekket av vann. Men vannet trakk seg litt tilbake noen steder, og gress og blomster og trær og busker vokste frem. Ved bredden av vannet levde en umåtelig stor padden. Der veltet den seg i gjormen og spyttet langt ut over vannet. Men på himmelen lystet månen i sin milde glans.

Da sa månen til padden: "Jeg vil nu skape menneskene, så de kan leve på jorden".

"Nei", sa padden, "jeg vil skape dem. Du hører til himmelen og jeg hører til jorden. Bare jeg kan gjøre dem slik at de ligner meg og passer til jorden". "Sannelig", svarte månen, "hvis du skaper dem, kommer de til å ligne deg, og de kommer til å få et kort liv og et dårlig liv. Men jeg vil skape dem i fullkommenhet som mitt lys som skinner over himmelen, og de skal være udodelige". "Bare ikke prøv", sa padden, "da kommer de ikke til å passe til jorden. Det blir et luftig liv å sveve der oppe i himmelen. Nei, jeg vil skape menneskene. Jeg ser allerede for meg hvorledes de skal bli. Det svulmer i meg". Og padden blåste seg opp og gjorde noen hopp bortover og spyttet opp mot månen.

Da truet månen padden, og sa at den ikke ville tåle at menneskene skulle være paddens avkom. Men padden brydde seg ikke om det og holdt på sitt. Begge ville nu skape menneskene. Men det var padden som først kom seg til å gjøre det. og mens månen rolig forberedte seg til å skape menneskene som lysende skikkelser

i himmelsk fullkommenhet, hoppet allerede paddens to skapninger omkring, en han og en hun, to store padder, som altså skulle være mennesker.

Da månen fikk se dette, ble den meget vred.

"Elendige", ropte den, "hva har du gjort"?

"Tålmodig, tålmodig, måne", svarte padden. "Jeg har bare gjort det som er rett. Jorden er min. Du kan holde deg til himmelen. Menneskene som skal leve på jorden, skal stamme fra meg. Nu har jeg skapt dem, og slik skal de vedbli å være".

"Du er meget innbilsk og hovmodig", sa månen. "Det er jeg som skulle skape menneskene. og nu har du prøvet å måle deg med meg. Men du er meg underlegen, og like underlegne er dine paddemennesker under de mennesker jeg ville skape. Dine paddemennesker er bare dyr som ikke kan tale og ikke kan tenke fornuftig. - Du fortjente at jeg rett og slett utryddet dem, så jorden ikke skulle skjemmes av slike skapninger. Men jeg har slik medlidenhet med dem, at jeg ikke vil drepe dem. Jeg vil heller forbedre dem, så godt det lar seg gjøre. Så meget av tankens lys som jeg først hadde tenkt, kan de nok ikke få. Det lar seg nok ikke så lett gjøre med slike elendige skapninger. Men litt kan de få. Og jeg vil hjelpe dem i livet med mitt lys. Fullkomment, som jeg hadde tenkt, kan det nu dessverre ikke bli. Det kommer til å bli både besværlig og sorgelig. Og det er alt sammen din skyld, du store, stygge padde. Derfor vil jeg nu gjøre det av med deg".

Månen var nu meget vred. Rodglodende nærmet den seg mot padden og brente den til aske. Bare litt liv ble igjen i den, og av det kom der senere en vrimmel av padder og andre dyr. Men månen steg ned i vannet for å avkjøle seg, for å dempe vredens ild. Og vannet ble så varmt at det begynte å koke. Men månen ble i vannet, inntil vislingen og boblingen hadde opphørt.

Så steg månen opp av vannet og sokte etter paddemenneskene. Og da den hadde funnet dem, kalte den dem til seg. Men de var redde og gjemte seg. Da månen sa dette, smilte den overbærende, slik som den gjør i skjonne netter.

"Stakkars små vanskapninger", sa den, "den store padden har sannelig overlatt meget å gjøre til meg. Dere mangler nok svært meget for dere kan bli riktige mennesker". Da månen sa dette, forte den dem ned til vannet. Den dukket dem forsiktig under og badet dem en stund. Da ble de så myke at den kunne begynne å omforme dem. Og så klappet den dem her og der, liksom en pottemaker gjør med sine lerpotter. Den loftet fremdelene opp så de ikke mer skulle hoppe på fire slik som padden hadde skapt dem. På fottene skulle de nu stå og gå, mens armene skulle være frie. og hodet kunne ikke få beholde paddeformen. Den klappet på hodene og avrundet dem helt til de begynte å ligne månen selv og dens store runde himmelhvelv. Omsider ble de da slik som menneskene kom til å se ut.

Månen underviste dem derefter i alle ting, og viste dem hvorledes de skulle leve. Og fra dem stammer alle mennesker. - De er således i nær slekt med padden og stammer fra den. Men de er blitt anderledes enn hvis de bare hadde vært paddens efterkommere. Månens himmellys har virket i dem og omformet dem. De er blitt delaktige i det himmelske lys og den himmelske fullkommenhet og den himmelske udodelighet, - men bare delvis på grunn av slektskapet med padden."

Da Matageza hadde fortalt denne beretning og alle reiste seg fra leirbålet for å gå til siue hytter og telt, ble der sagt mange ord om hvor bedrovelig det var at menneskene hadde så meget i seg av den store padde.

Man kan nu forholde seg på mange måter overfor en slik historie. Man kan for eksempel avvise det hele som en tåpelig, overtroisk historie, et primitivt mytologisk bilde. "Padden og månen kan ikke tale". "Månen kan ikke avkjøles i vannet", etc. - Ved en slik naturalistisk, rasjonalistisk undersøkelse kan man fort og lett forkaste det hele og vende seg uinteressert vekk. Hvis man gjør det, burde man like gjerne vende seg bort fra alle mytiske bilder, også fra bibelen, både det nye og det gamle testamente. Man burde da like gjerne vende seg uinteressert bort fra all alvorlig kunst, som ikke kan være til uten billedenes liv. Vil man da ikke gå inn på å oppfatte selve billedene, må man i virkeligheten forkaste all kunst.

Men man kan også forholde seg anderledes. Man kan oppsøke de samme eller lignende bilder fra andre stammer og folkeslag, finne likhetspunkter og varianter, kort sagt registrere billedene og kanskje til og med påvise at det ene eller det annet bilde har vandret fra folk til folk og forvandlet seg på vandringen.

Man tar da billedene bare halvveis alvorlig. Man blir stående ved dem som noe utvendig, forholdsvis likegyldig. Man går ikke inn på billedenes kvalitet. Man spør ikke hva det er som lever i dem.

Men man kan også tenke gjennom billedene inntil man har funnet en fornuftig struktur. Man kan da på en måte rasjonalisere hele billedet. - Hva er padden? Hva er månen?

Menneskene kommer til situasjoner i livet hvor de feler en sterk disharmoni i seg selv. Ofte blir disharmonien utløst ved vanskeligheter i yrket eller familien. Men disharmonien er ikke bare noe uløst i det ytre. Problemet ligger i menneskene selv. - Det kan bli så sterkt at det oppleves som en spaltning: På den ene side alt det som bruser rett frem, alt det instinktivt driftsmessige. På den annen side trangten til å handle ut fra

gjennomsiktig klarhet, refleksjon. - I alle vanskelige livssituasjoner pleier disse å komme i konflikt. Der er noe som presser på, noe som må gjøres, noe som man ikke gjennomskuer. Men det er ikke mulig å vente, for å vente kan være det samme som at det blir for sent, og dessuten presser det instinktive så sterkt på, at handlingen rett og slett må gjøres. Og så ser man etterpå at det var dårlig gjort, ufullkomment eller direkte forkastelig. - Og man går i gang med å forbedre det mislykkete, - kanskje etter et første raseriutbrudd hvor man helst ville odelegge alt. - Sett så "padden" for alt det instinktivt-driftsmessige, og sett "månen" for refleksjonen. Man har med andre ord funnet en akseptabel rasjonen forklaring på det mytiske bilde. Og nu trenger man ikke å ergre seg over at "padden" og "månen", taler med hverandre. For disse to prinsipper i mennesket står jo i en direkte relasjon til hverandre. Og da er jo "talen" det billedmessige uttrykk for denne relasjon. Man trenger ikke engang å ergre seg over at månen blir rodgloedende av vrede og må avkjøle seg, for den kan ta fatt på forbedringen. - Vreden må jo alltid først dempes ned, for refleksjonen blir så klar at den er i stand til å bevirke noe i det hele tatt.

Slik kan man så å si rasjonalisere hele billedfortellingen til en klar begrepsstruktur. - Og i gleden (og stoltheten) over å finne en slik begrepsstruktur kan man til og med tro at man har funnet noe som gjør bildet overflødig, noe som helt ut erstatter bildet. Men tro bare ikke det. - I samme øyeblikk bildet forsvinner og man istedenfor har en rekke begreper, må man spørre videre: Hva menes med "refleksjon", hva menes med "instinktiv", hva menes med "relasjon", etc. og så har man den presiserende analyse gående. Og hvis den er konsekvent, - og man bør vel være konsekvent, - stopper den i det hele tatt ikke, for alt, absolutt alt er fullstendig pulverisert.

I et bilde kan denne prosess beskrives: Selve bildet er som en levende hest. Den rasjonaliserte begrepsstruktur er som hestens skjelett. (Det er helt "riktig", men det lever ikke) . Den analyserende presisjon gir seg ikke for knoklene i skjelettet er kunst til pulver.

Har man opplevet dette, er det ingen grunn til å forakte hverken skjelettet eller benpulveret, men man får en sterk trang til å få den levende hest også.

Hvor uendelig meget mer blodfull og levende, grusom og opploftende er ikke den virkelige menneskelige livssituasjon enn "relasjonen mellom de to prinsipper, det instinktivt-driftsmessige og det reflekterende".

Goethe lar Faust si:

"Zwei Seelen wohnen, ach! in meiner Brust,
Die eine will sich von der andern trennen,
Die eine hält, in derber Liebeslust,
Sich an die Welt mit klammernden Organen,
Die andere hebt gewaltsam sie vom Dust,
Zu den Gefilden hoher Ahnen."

Det er nettopp menneskets privilegium fremfor dyrene at det ikke befinner seg i en fastlåst situasjon med fastlagte reaksjoner på alle inntrykk, at det nettopp har de ytterste motsetninger levende i seg i et åpent, uavgjort rom hvor frihetsmuligheten oppstår. Men hva gjør mennesket i dette frihetsrom? - Blir spenningen så ulidelig stor at det kaster seg inn i en ensidighet som låser det fast i en ny bane, en ny type menneskedyr? Slik at det helt og holdent blir en marionett, bestemt av dirigerende krefter utenfra? Eller våkner det til en ny, forsterket utfoldelse av det egentlig menneskelige, hvor hele fylde av den billedskapende evne vekkes i en avklart, renset form hvor det gjennomlyses av begrepstenkningens klarhet?

På alle kulturlivets områder kommer der til å bli kjempet om dette, både i det kunstneriske, det videnskapelige og i det religiøse.

Særlig betydningsfull blir kampen om dette i oppdragelsen og undervisningen av barn.

Førsteutgave:

Mennesket, Bergen, 1962/4

www.joergensmit.org er webadressen til material av og om Jørgen Smit.
Biografisk material, utgivelser, foredrag, arbeidsplasser o.s.v. utgitt av Rembert Biemond